

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το έναυσμα για το συγκεκριμένο συγγραφικό πόνημα οφείλεται ουσιαστικά σε δύο λόγους. Το πρώτο ερέθισμα προέρχεται από την εξέλιξη της διδακτορικής μου διατριβής. Στη διατριβή είχα ασχοληθεί με το πρόβλημα των καθόλου και την εξατομίκευση στη σχολαστική περίοδο. Πρόκειται για μια θεματική που φέρνει αντιμέτωπες τη θεωρία του ρεαλισμού, που υπερασπίζεται την ύπαρξη καθαυτήν των γενικών εννοιών, απέναντι στην εμπειριστική νομιναλιστική θεώρηση, η οποία ισχυρίζεται ότι ο πραγματικός κόσμος αποτελείται μόνο από ατομικές οντότητες, ενώ οι έννοιες είναι μόνο προϊόντα της νόησης που εξυπηρετούν το αίτημα της κατανοησιμότητας. Στον βαθμό που ήταν εφικτό αξιοποίησα εποικοδομητικά τις αντιτιθέμενες απόψεις και, μέσα από μια σύνθεση οντολογικού και γνωσιολογικού φάσματος που μπορεί να θεωρηθεί ότι άπτεται των ορίων της μεταφυσικής, γεφύρωσα, νομίζω, τη συγκεκριμένη προβληματική. Στην παρούσα μονογραφία μου δόθηκε η ευκαιρία μέσα από τη φιλοσοφία του Πλωτίνου, και πιο συγκεκριμένα μέσα από τις τρεις υποστάσεις, να αναμετρηθώ σε έναν μεγάλο βαθμό με την επιδιωκόμενη λύση αυτού του προβλήματος. Μια λύση που μπορεί να αναζητήσει κανείς σε μεταφυσικό επίπεδο, διότι το αδιέξοδο στο πρόβλημα των καθόλου είναι σαν να αναζητούμε μια αρχή η οποία είναι εφικτή και θεάσιμη όταν δεν θα είμαστε εμείς που την παρατηρούμε.

Το πρόβλημα των καθόλου¹ στην ουσία αποκαλύπτει μια οντολογική αμ-

1. Πρόκειται για τη σχέση ανάμεσα στις γενικές έννοιες και τα αντικείμενα καθαυτά. Οι έννοιες είναι εξ ορισμού πολλαπλές και η προέλευσή τους ανήκει εγγενώς στη διάνοια. Στον εμπειρικό πραγματικό κόσμο η έννοια του δέντρου δεν υπάρχει (το «πολλά» είναι αφαίρεση), υπάρχει μόνο το κάθε συγκεκριμένο δέντρο. Υπό αυτή την έννοια ο πραγματικός και όχι ο νοητικός κόσμος εμπεριέχει μόνο ενικές οντότητες. Ο νους λειτουργεί με έννοιες, διότι η κατανόηση, που συνιστά το ζητούμενό του, είναι η άρση του ατομικού. Το πρόβλημα όμως είναι ακόμα πιο σύνθετο, εάν λάβουμε υπόψη ότι ακόμα και τα ενικά αντικείμενα όταν προσλαμβάνονται από τον νου γίνονται έννοιες, σε σύγκριση με τα «είδη» που είναι καθαυτές

φισημία της αλήθειας. Δηλαδή, αποκαλύπτει ότι το εμπόδιο στην αναζήτηση της αλήθειας οφείλεται στο ίδιο το μέσον με το οποίο προσπαθούμε να βρούμε την αλήθεια. Και αυτό το μέσον δεν είναι κάτι που μπορούμε να το αντικαταστήσουμε ή να το αλλάξουμε, διότι είναι όχι μόνο η νόησή μας, αλλά ακόμα κρισιμότερα η συνειδησιακή μας ενότητα. Με άλλα λόγια το συνειδησιακό περιεχόμενο δεν μπορεί να ικανοποιεί ταυτόχρονα το αίτημα για κατανόηση και θέαση του ατομικού². Παρόλο που επιχειρηματολόγησα για αξιακές πλάνες και νοηματικές προσλαμβάνουσες εξαρτώμενες από ηθικά συγκεκριμένα, πρόκειται για ένα φιλοσοφικό πρόβλημα που ουσιαστικά αναζητά τον Θεό. Αυτό τον Θεό θεωρώ ότι τον βρήκα σε έναν μεγάλο βαθμό στο πλωτινικό Εν. Το πλωτινικό Αγαθό είναι φορέας των δύο κρίσιμων παραμέτρων που διέπουν τα κριτήρια για τη θέαση του Θεού. Από τη μια πλευρά εισάγεται το κριτήριο της αρετής και άρα της ηθικής ως προς τον τρόπο προσέγγισης· ενώ η μεθοδολογία της διαδικασίας στο γνωσιολογικό επίπεδο διαχειρίζεται τα περιεχόμενα της συνείδησης ως προς τη σύσταση του εαυτού, τη συγκρότηση του Νου και τη δυνατότητα της μεθέξεως της ψυχής στο Εν μέσω του Νου.

Παρόλο που ο Πλωτίνος ανήκει στην αρχαία φιλοσοφική παράδοση, εκτιμώ ότι το γεγονός ότι εντόπισε στον νου την ετερότητα (δηλαδή τον χωρισμό του νου σε υποκείμενο και αντικείμενο, διότι αυτό συνθέτει την αυτονόηση) αποτελεί το σημείο της καινοτομίας του και την προκείμενη εκείνη μέσω της οποίας θα διερευνηθεί το πώς μπορεί ο άνθρωπος να θεαθεί τον Θεό και την αλήθεια. Η μονογραφία αυτή θα επικεντρωθεί επομένως σε μια οντολογία του νου, η οποία υπόσχεται να μας οδηγήσει και να μας δείξει τον δρόμο για τον Θεό. Εξάλλου, ο ίδιος ο Πλωτίνος ισχυρίζεται ότι δεν μπορούμε να δούμε τον Θεό, αλλά είναι εφικτό να δούμε τον δρόμο προς Αυτόν. Με αυτά τα δεδομένα η συγκεκριμένη έρευνα, παρόλο που θα αναλύσει και τις τρεις υποστάσεις, θα επικεντρωθεί έντονα στην σχέση ανάμεσα στον Νου και το Εν. Ο Νους δεν είναι ο ανθρώπινος νους, αλλά λειτουργεί όπως αυτός, ενώ το πιο σημαντικό γνώρισμά του είναι ο χωρισμός του ανάμεσα στο νοούν υποκείμενο και το νοούμενο νοητό αντικείμενο. Αυτό τού προσδίδει τη διττότητα και είναι ο

έννοιες. Σε αυτό το σημείο εισάγεται η καντιανή εξάρτηση του αντικειμένου από το υποκείμενο. Γενικά πάντως το πρόβλημα των καθόλου αφορά την αμφισβήτηση της ύπαρξης καθαυτήν των γενικών εννοιών. Θέτει το πρόβλημα της λογικής αναγκαιότητας σε σχέση με τη φυσική αναγκαιότητα.

2. Ο Kant και ο Wittgenstein έφτασαν στα όρια αυτού του ζητήματος, γι' αυτό και σιώπησαν ή δεν πήραν οριστική θέση για τη συγκεκριμένη προβληματική. Αυτό οφείλεται στο ότι ο Kant βρίσκεται ανάμεσα στον εμπειρισμό και τον ιδεαλισμό, ενώ ο Wittgenstein αναφέρεται στη σκάλα που πρέπει να πετάξουμε μόλις ανεβήκαμε ή στα αναγκαία γυαλιά που φοράμε. Χωρίς τα γυαλιά βλέπουμε την αλήθεια, αλλά δεν «βλέπουμε». Με τα γυαλιά «βλέπουμε», αλλά όχι την αλήθεια. Μία οντολογική αμφισημία που εξυπηρετεί τη σχέση ανάμεσα στην κατανόηση (νόημα) και την εξωτερική πραγματικότητα.

λεγόμενος διπλός Νους, και επειδή ανήκει στη σφαίρα των νοητών, είναι ένα νοητό αντικείμενο της νόησης αιώνιο και μη αισθητό. Όσον αφορά το Εν, αυτό αποτελεί την αιτία που ο νους νοεΐ λειτουργώντας ως το φως μέσω του οποίου η όραση ως νόηση ορά και βλέπει. Το σπουδαίο γνώρισμα του Ενός είναι ότι είναι ενικός με τρόπο που δεν έχει επίγνωση του εαυτού του, διότι δεν νοεΐ, με αποτέλεσμα να χαρακτηρίζεται ως το Αγαθό. Δεν είναι ίδιος με τον εαυτό του, αλλά μόνο ίδιος. Όλα αυτά θα αναλυθούν περισσότερο παρακάτω, αλλά ασχολούμαστε τα πράγματα από την αρχή.

Ο Πλωτίνος³ γεννήθηκε στην Αίγυπτο γύρω στο 204 με 205 μ.Χ. κοντά στις όχθες του Νείλου, στη Λυκώ (Λυκόπολη), τη σημερινή Ασιούτ της άνω Αιγύπτου. Σύμφωνα με πληροφορίες του Ευνάπιου πέθανε το 270 μ.Χ. σε ηλικία 66 ετών, όπως είτε στον Πορφύριο ο μαθητής και γιατρός του Ευστόχιος. Σπούδασε φιλοσοφία στην Αλεξάνδρεια δίπλα στον Αμμώνιο σε ηλικία 28 ετών. Στα σαράντα του πήγε στη Ρώμη, όπου άρχισε να διδάσκει φιλοσοφία μέχρι και το τέλος της ζωής του. Στα τελευταία έξι χρόνια της ζωής του γνωρίζει τον Πορφύριο, που αποτέλεσε τον σημαντικότερο μαθητή του. Οτιδήποτε γνωρίζουμε για το έργο του Πλωτίνου και τον βίο του το οφείλουμε στον Πορφύριο, ο οποίος είναι συντάκτης και συγγραφέας του *περί του Πλωτίνου βίου* και φυσικά του σπουδαίου έργου των *Εννεάδων*, που θα αποτελέσει και τη βάση της τρέχουσας έρευνας. Ο Πλωτίνος θεωρείται ίσως ο σπουδαιότερος νεοπλατωνιστής φιλόσοφος και συνεχιστής της πλατωνικής παράδοσης. Παρόλο που θεωρούσε ο ίδιος τον εαυτό του ερμηνευτή των σπουδαιών Πλάτωνα και Αριστοτέλη και απλό συνεχιστή των θεωριών τους, λογίζεται σήμερα ότι είναι ισότιμος με αυτούς τους δύο γίγαντες της φιλοσοφίας. Πρόκειται για μία άποψη που την προσυπογράφω, όπως ευελπιστώ να δείξω ότι σε πολλά σημαντικά σημεία τους ξεπερνάει κιόλας.

Οι *Εννεάδες* αποτελούνται από έξι τόμους οι οποίοι περιλαμβάνουν όλα τα μείζονα φιλοσοφικά θέματα. Εμάς μας ενδιαφέρουν οι τρεις υποστάσεις. Ο τρόπος με τον οποίο είναι γραμμένες οι *Εννεάδες* είναι διάσπαρτος και για κάθε θέμα ο αναγνώστης είναι υποχρεωμένος να αναζητά σε διάφορα σημεία το περιεχόμενο. Δεν υπάρχει αρχή ή τέλος, ενώ ο αναγνώστης μπορεί να ξεκινήσει από οποιοδήποτε σημείο, αλλά θα χρειαστεί να ανατρέξει σε όλο το υλικό, ώστε να σχηματίσει ολοκληρωμένη εικόνα. Αυτό είναι πολύ σημαντικό, διότι σε πολλά σημεία ο Πλωτίνος ισχυρίζεται κάτι, ενώ στη συνέχεια ερμηνεύεται από ορισμένους ότι το αναρρί. Ειδικά στην περίπτωση του Ενός είναι πολλές οι περιπτώσεις που δίνει την εντύπωση ότι το Εν έχει αυτονόηση, ενώ αλλού δηλώνει ρητά ότι το Εν δεν νοεΐ. Αντίστοιχα η τυφλή νόηση ως το υποκείμενο

3. Β. Κάλφας και Γ. Ζωγραφίδης, *Αρχαίοι Έλληνες Φιλόσοφοι* (Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2013), σελ. 263-264.

του «έώρα» εύκολα ερμηνεύεται και ως Εν, με συνέπεια να μην είμαστε σίγουροι για το υποκείμενο της επιστρεπτικής κίνησης. Αυτά αποτελούν και τα σύγχρονα ερμηνευτικά ζητήματα που θα αποτελέσουν και την πεμπτουσία της εργασίας. Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι ο λόγος του Πλωτίνου είναι αρκετά απρόσεχτος και μοιάζει πολλές φορές με προφορικό λόγο. Όμως πρόκειται για κείμενα με ιδιαίτερο φιλοσοφικό βάθος και σε καμιά περίπτωση δεν μειώνεται η αξία τους. Απλώς αναφύονται συχνά ερμηνευτικά προβλήματα.

Ο Πλωτίνος θεωρείται δυσνόητος φιλόσοφος, πόσο δε μάλλον όταν πρόκειται για μεταφυσικά θέματα όπως το Εν και ο Νους, όμως πιστεύω ότι όταν κανείς εξοικειωθεί με τον τρόπο με τον οποίο σκέπτεται ο φιλόσοφος, τότε τα νοήματα αναδεικνύονται. Ο λόγος του Πλωτίνου είναι απλός, αλλά απαιτεί να σκέπτεται κάποιος απλά και χωρίς να υπερερμηνεύει. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, σε αυτή την εργασία μάς ενδιαφέρουν οι τρεις υποστάσεις. Στην έρευνα αυτή στηρίχθηκα εξολοκλήρου σχεδόν στη μετάφραση του Καλλιγά, η οποία είναι μάλιστα πλαισιωμένη από σημαντικά σχόλια. Πρόκειται για ένα τιτάνιο έργο του συγγραφέα που ολοκληρώθηκε μόλις πρόσφατα, αναδεικνύοντας το σπουδαίο έργο του νεοπλατωνιστή φιλοσόφου. Όσον αφορά τη μονογραφία αυτή, αξιοποίησα επίσης ορισμένα αποσπάσματα κειμένου από την *τέταρτη Εννεάδα* που αναφέρονται στην Ψυχή. Η Ψυχή αποτελεί σημαντική και κομβική οντολογική κατηγορία και υπόσταση, διότι ως αμφίβια είναι και αισθητή και νοητή. Εξάλλου η ψυχή θα ανέβει τελικά μέχρι το Εν, όπως, επίσης, αφορά τον αισθητό κόσμο και τον άνθρωπο.

Το μεγάλο μέρος όμως της έρευνας και οι σημαντικές αναλύσεις προκύπτουν από την αξιοποίηση του περιεχομένου της *πέμπτης Εννεάδας*, η οποία περιέχει υλικό κυρίως για τη συγκρότηση του Νου και την επιστρεπτική κίνηση αυτού. Στην *πέμπτη Εννεάδα* θα συναντήσουμε όλα τα κρίσιμα κείμενα που σχετίζονται με τις περίφημες φάσεις του Νου. Από την υποστατική ατελή και τυφλή νόηση μέχρι τον σχηματισμό του Νου και τελικά τον τρόπο μεθέξεως αυτού στο Εν. Σημαντική συνεισφορά από το περιεχόμενο της *πέμπτης Εννεάδας* εντοπίζεται και στο κεφάλαιο για το νοητό κάλλος, όπου έχουμε διευκρινίσεις στο πώς ανερχόμαστε στο Εν και σε πολλά ερμηνευτικά ζητήματα για την τυφλή νόηση. Κεφάλαια όπως το ότι «τα νοητά δεν είναι έξω από τον νου» και οι γνωριστικές υποστάσεις, μαζί με το επέκεινα, αποτελούν την πεμπτουσία της μονογραφίας αυτής. Τέλος, εξίσου σημαντική είναι και η *έκτη Εννεάδα*, η οποία περιλαμβάνει χωριστή ενότητα για το καθαυτό Εν. Επιπλέον, άντλησα υλικό από αυτήν όσον αφορά το αυτεξούσιο του Ενός, διότι τέθηκαν ζητήματα που σχετίζονται με την έννοια της ελευθερίας ως συνειδητοποίησης της αναγκαιότητας της αρετής. Τέλος, υπάρχει και το μεγαλύτερο κεφάλαιο που αφορά την υπόσταση, το πλήθος των ιδεών και το Αγαθό, ένα κεφάλαιο που αντιμετωπίζει ζητήματα που αφορούν την αυτοσυνείδηση της αυτοσυνειδησίας. Να

επισημάνω, τέλος, ότι αξιοποίησα ένα μη αμελητέο υλικό από την *τρίτη Εννεάδα* που αφορά την άνοδο της ψυχής στο Εν. Το υλικό αυτό προέρχεται από τη μετάφραση του Τζαβάρα.⁴

Όσον αφορά τώρα τη διάρθρωση της εργασίας, αυτή θα κατανεμηθεί σε πέντε (5) κεφάλαια. Αρχικά θα παρουσιάσω ένα εισαγωγικό κεφάλαιο στο οποίο θα δούμε την κάλυψη όλου του φάσματος αισθητής και νοητής πραγματικότητας μέσω των τριών υποστάσεων. Θα πραγματοποιήσω αναλυτική περιγραφή της κάθε υπόστασης και του ρόλου που επιτελεί. Επίσης θα αναδειχθεί το πλαίσιο του προβληματισμού, ώστε να δούμε τι ζητάμε, ποιο είναι το πρόβλημα, τι διαφορετικό έχει να μας προσφέρει ο Πλωτίνος και γενικά να εισαχθεί ο αναγνώστης στην ορολογία και σε έναν τρόπο σκέψης, όπου συνέχεια ο νους, η νόηση και το νοητό θα εναλλάσσονται και όλα θα ανήκουν σε όλους. Αμέσως μετά θα ξεκινήσω την ανάλυση των κειμένων αρχίζοντας από τις πλωτικές οντολογικές κατηγορίες περί του όντος. Από αυτό το σημείο και μετά θα εστιάζω στις τρεις υποστάσεις. Θα αρχίσω από την Ψυχή την οποία την απομονώνω, διότι είναι αμφίβια. Όπως αναφέρθηκε είναι η κατώτερη, είναι η λιγότερο σημαντική για την εργασία αυτή, έχει συμπληρωματικό ρόλο για λόγους κατανόησης και στηρίζει νοηματικά την επικείμενη άνοδο στο Επέκεινα. Θα δούμε την απόρριψη της ύλης ως αίτιο του κακού, αλλά και την απαξίωση της αισθητής πραγματικότητας η οποία πρέπει να υπερβαθεί. Φυσικά το κεφάλαιο αυτό θα συμπληρωθεί με σχολιασμό και διάλογο από μελετητές και τις απόψεις μου.

Από αυτό το σημείο ξεκινάει και το σημαντικότερο μέρος της εργασίας. Πρόκειται για τις περίφημες τρεις φάσεις και αφορούν τη γένεση του Νου μέχρι τη θέαση του Θεού και το τι είναι ο Θεός. Στην πρώτη φάση θα δούμε τον τρόπο με τον οποίο απορρέει μια τυφλή ατελής νόηση από το Εν. Αυτή είναι η στιγμή που έχουμε έναν νου που ακόμα δεν έχει νοήσει και άρα δεν είναι νους ακόμα. Ο Νους θα συσταθεί όταν θα νοήσει και τότε μόνο θα αποκτήσει εαυτό. Δηλαδή θα χωριστεί σε υποκείμενο και αντικείμενο. Ακόμα δεν έχει εαυτό και υπό αυτή την έννοια βρίσκεται πολύ κοντά εννοιολογικά στο Εν. Ως ατελής απορρέουσα ενέργεια είναι ένα μη *ὄρῶν ὀρώμενον*, μια προνόηση η οποία είναι μόνο πόθος για Εκείνο χωρίς εαυτό. Χάρη στον πόθο πραγματοποιεί την περίφημη επιστρεπτική κίνηση προς το Εν και το νοεί, διότι δεν έχει τίποτα άλλο να νοήσει. Μόλις το νοήσει σχηματίζει εαυτό, δηλαδή ετερότητα και γίνεται Νους. Πλέον, είναι το νοούν υποκείμενο που διαθέτει εαυτό επειδή συστάθηκε νοώντας τον γεννήτορά του, όπου μπορούσε να τον νοήσει επειδή δεν είχε εαυτό. Από εδώ και πέρα ο Νους δεν θα μπορεί να το δει το Εν και θα τον εμποδίζει το ότι έχει εαυτό. Έγινε δηλαδή διπλός, αλλά μόνο έτσι θα διαθέτει εαυτό, επει-

4. Γιάννης Τζαβάρας, *Πλωτίνος: Εννεάδων Βιβλία 30-33*, Αθήνα-Ιωάννινα: Εκδόσεις Δωδώνη, 1995.

δή νοεί. Ουσιαστικά συγκροτήθηκε η αυτοσυνείδηση με υποκείμενο το νοούν και αντικείμενο το νοούμενο. Το κεφάλαιο αυτό θα συμπληρωθεί επίσης από σχόλια και ερμηνευτικά ζητήματα που αφορούν ειδικότερα την επιστρεπτική κίνηση.

Η δεύτερη φάση περιλαμβάνει τώρα τον σχηματισμένο Νου, ο οποίος έχει επίγνωση του εαυτού του και θέλει να ανελιχθεί προς το Εν και ψάχνει τον τρόπο. Η διαδικασία της ανόδου θα απαιτήσει από τον Νου να αντιληφθεί τις αρετές και το νοητό κάλλος. Να προσπαθήσει δηλαδή να νοήσει την ομορφιά καθαυτήν, η οποία είναι το ίδιο το μέσον μέσω του οποίου νοεί. Αυτό είναι το ίδιο το φως το οποίο επιτρέπει στην όραση να ορά. Απώτερος σκοπός του Νου είναι να πετύχει ταύτιση με αυτό το φως, διότι μόνο έτσι θα γίνει ενικός όπως το Εν. Έχει όμως μεγάλη σημασία να νοήσει την ίδια του την αυτοσυνειδησία μέσω του δικού του εσωτερικού φωτός. Να προσπαθήσει δηλαδή να νοήσει την ιδέα του εαυτού του, όχι χρησιμοποιώντας το συνειδησιακό περιεχόμενο της πρωτογενούς αυτογνωσίας, αλλά το εσωτερικό του φως, το οποίο προϋποθέτει αναίρεση του *οράν*. Διαθέτουμε συνείδηση εαυτού επειδή νοούμε ένα αντικείμενο χάρη στο φως. Τώρα η νόηση αφορά τη νόηση της αυτοσυνείδησης, κάτι που δεν μπορεί να γίνει με ταυτόχρονη παρουσία του υποκείμενου νοούντος. Πρέπει να δημιουργήσει όχι προβολή του εαυτού του, αλλά να δει τον ίδιο τον εαυτό του. Γι' αυτό χρειάζεται το εσωτερικό φως, το οποίο ο Πλωτίνος το διατυπώνει με τη φράση ότι «τότε βλέπει δίχως να βλέπει και τότε βλέπει κατεξοχήν». Μόλις ολοκληρωθεί αυτή η διαδικασία, ο Νους ταυτίζεται με το φως, βλέπει καθαυτό φως και γίνεται ο ίδιος σαν το Εν, δηλαδή ενικός ή νοητό αντικείμενο. Στο κεφάλαιο αυτό θα παραθέσω σχόλια, ανάλυση και θα τεθούν σημαντικά ερμηνευτικά ζητήματα που αφορούν τη διαδικασία της μεθέξεως.

Η τρίτη φάση είναι το κεφάλαιο που θα αφορά το Εν. Στο κεφάλαιο αυτό θα δούμε ότι το Εν είναι μια απόλυτη αρχή που το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της είναι ότι δεν διαθέτει αυτοσυνείδηση και αυτογνωσία. Δηλαδή δεν νοεί, αλλά διαθέτει ένα ιδιότυπο είδος εαυτού. Η έννοια του εαυτού προϋποθέτει νόηση και χωρισμό σε υποκείμενο και αντικείμενο. Στο Εν έχουμε μόνο την έννοια *ίδιο* και όχι *ίδιο με τον εαυτό του*. Το Εν πρέπει να είναι το ίδιο και όχι ο εαυτός του. Αυτό είναι το έσχατο κριτήριο της ενικότητας, το οποίο συνεπάγεται μια έννοια αυτοσυνειδησίας που δεν προκύπτει από αντανάκλαση (αφού εκεί η προβολή δεν είναι ο εαυτός αλλά είδωλο εαυτού), αλλά από μια αυτονόηση στην οποία δεν υπάρχει το υποκείμενο αλλά μόνο το αντικείμενο. Το Εν είναι ένα νοούμενο, δηλαδή ένα νοητό αντικείμενο που δεν έχει ανάγκη τύποτα, διότι το ίδιο είναι τα πάντα. Κάπως έτσι θα δούμε μια προσέγγιση του Ενός που θα θεμελιώνεται στην αφαίρεση όλων των κατηγορούμενων του Ενός, ακόμα και της νόησης, χωρίς όμως αυτό να οδηγεί σε μια αρνητική θεολογία. Ο Πλωτίνος μπορεί να είναι ένας μυστικός φιλόσοφος, αλλά αρκετά ορθολογιστής και αξι-

ακός. Το κεφάλαιο αυτό θα συμπληρωθεί επίσης από σχολιασμό, ανάλυση και επεξεργασία, παραθέτοντας απόψεις πολλών μελετητών. Θα δούμε σημαντικά ερμηνευτικά ζητήματα που αφορούν κυρίως απόψεις που δίστανται για το πώς εννοούμε την αυτονόηση ή μη του Ενός.

Το πέμπτο κεφάλαιο θα αποτελέσει την ολοκλήρωση της έρευνας και θα εστιάσει στα συμπεράσματα, τα σχόλια, την κριτική και σε μια ανάδειξη της συνολικής αξιολόγησης των τριών φάσεων. Η επιστρεπτική κίνηση της ίδιας της εργασίας θα τονίσει τη μεταφυσική σχέση του Ενός και του Νου στο οντολογικό και γνωσιολογικό επίπεδο. Με ενδιαφέρει επίσης να αναδειχθεί ο σύγχρονος προβληματισμός που θα προκύψει σε πολλαπλά επίπεδα. Από το «μέτωπο» της έννοιας της μεθέξεως ως προς τη δυνατότητα για ένωση με το επέκεινα, μέχρι ζητήματα που συνδέονται άρρηκτα με την αυτοσυνείδηση και το ασυνείδητο. Στις τελευταίες ενότητες της εργασίας θα παραθέσω κάποιες σελίδες στις οποίες θα συγκεντρώσω τα δέκα σημαντικότερα πορίσματα της εργασίας, μαζί με την καινοτομία που ευελπιστώ να έχει εισφέρει η μονογραφία αυτή στην ακαδημαϊκή έρευνα. Φυσικά στο τέλος της εργασίας θα έχω τον επίλογο, ένα σύντομο γλωσσάρι, την περίληψη, μαζί με μια βιβλιογραφία και τις πηγές μου.